

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Навчально-науковий інститут публічного управління
Кафедра менеджменту, публічного управління та персоналу

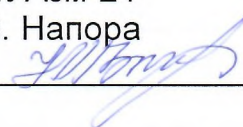
НАПОРА Марія Василівна

**Діяльність органів місцевого самоврядування
щодо забезпечення соціально-правового захисту
військовослужбовців та членів їх сімей. /
Activities of local self-government bodies to ensure
social and legal protection of servicemen and
members of their families**

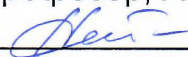
спеціальність: 281 - Публічне управління та адміністрування
освітньо-професійна програма - Державна служба

Кваліфікаційна робота

Виконала студентка групи
ДСПУАзм-21
М. В. Напора

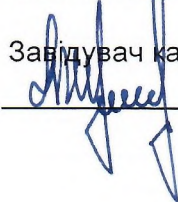
Науковий керівник:
д.е.н., професор, А. Ю. Васіна

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту:

"30" вересня 2022 р.

Завідувач кафедри

М. М. Шкільняк

ТЕРНОПІЛЬ - 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО- ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ	5
1.1 Сутність та завдання соціально-правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей.	5
1.2 Нормативне забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування щодо забезпечення соціально – правового захисту військовослужбовців та їх сімей.....	10
Висновки до розділу 1	15
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ДОСЛІДЖУВАЛЬНОГО ОРГАНУ МІСЦЕВОГО СМОВРЯДУВАННЯ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО – ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ	16
.....	16
2.1. Оцінка діяльності органу місцевого самоврядування щодо забезпечення соціально – правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей	16
2.2 Аналіз механізму соціального захисту військовослужбовців та їх сімей досліджуваним органом місцево самоврядування	22
2.3. Забезпечення правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей досліджуваним органом місцевого самоврядування.....	30
Висновки до розділу 2	38
РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДОСЛІДЖУВАЛЬНОГО ОРГАНУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ	40
.....	40
3.1. Удосконалення діяльності органу місцевого самоврядування щодо забезпечення соціально-правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей.....	40
3.2. Напрямки удосконалення діяльності органу місцевого самоврядування щодо правового захисту військовослужбовців та х сімей.....	44
Висновки до розділу 3	46
ВИСНОВКИ.....	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	50

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сьогодні наша держава Україна перебуває в центрі уваги всього світу. Російська агресія позбавила українців мирного життя та забрала на фронт сотні тисяч чоловіків та жінок. Це завдання номер один для держави. В цьому контексті тема соціального забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей є досить актуальною.

Мета дослідження – здійснити аналіз сучасного стану вирішення проблем соціального забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей, а також учасників АТО, ООС визначити основні напрямки соціального забезпечення цих категорій осіб та запропонувати конкретні заходи із удосконалення цієї системи.

Об'єктом дослідження – соціально-правовий захист військовослужбовців та їх сімей.

Предметом дослідження – механізм соціально-правового захисту військовослужбовців та їх сімей.

Завдання дослідження:

- визначити сутність та завдання соціально-правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей;
- охарактеризувати нормативне забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування щодо забезпечення соціально – правового захисту військовослужбовців та їх сімей;
- здійснити оцінку діяльності органу місцевого самоврядування щодо забезпечення соціально – правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей;
- проаналізувати механізм соціального захисту військовослужбовців та їх сімей досліджуваним органом місцевого самоврядування;
- провести оцінку забезпечення правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей досліджуваним органом місцевого самоврядування;

- запропонувати шляхи удосконалення діяльності органу місцевого самоврядування щодо забезпечення соціально-правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей;
- визначити напрямки удосконалення діяльності органу місцевого самоврядування щодо правового захисту військовослужбовців та їх сімей.

Актуальність останніх досліджень та наукових праць. Дослідженнями питань соціального захисту займалися багато науковців та вчених, серед яких М.Я. Данилевський, Н.Б. Болотіна, В.І. Щербина, В.С. Венедіктов, К.Ю. Мельник, Л.Т. Тюптя, Н.В. Пададименко, І.М. Сирота, М.О. Шульга та інші. Питання соціального захисту та забезпечення військовослужбовців значний досліджувалося в працях таких вчених як Ю.О. Прудов, В.І. Алещенко, О.С. Верба, В.М. Бондар, С.П. Пасіка, О.С. Бухтіяров, І.П. Дацюк, В.Й. Пашинський, В.І. Кириленко, А.Л. Папікян, С.С. Корольов, І.В. Матюрін, О.П. Сайнецький та ін.

Методи дослідження. Реалізація поставлених завдань дослідження здійснювалася шляхом комплексного використання загальнонаукових та спеціальних методів, а саме логічного, етимологічного та порівняння; аналізу та синтезу – для дослідження окремих питань забезпечення військовослужбовців у соціальній сфері; категоріального аналізу – при характеристиці дефініцій "соціальний захист військовослужбовців", "механізм соціального захисту військовослужбовців; порівняльного аналізу – при вивченні першоджерел та для імплементації зарубіжного досвіду; моделювання для розробки моделі взаємодії суб'єктів управління в процесі реалізації механізму соціального захисту; аналізу та узагальнення в ході теоретичного обґрунтування результатів дослідження.

Апробація. Опубліковано 2 тези доповідей за результатами дослідження: [72; 73].

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО- ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ

1.1 Сутність та завдання соціально-правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей

Система соціального захисту військовослужбовців – це системна організаторська діяльність держави і громадянського суспільства щодо реалізації встановлених чинним законодавством прав, свобод та законних інтересів, пільг, гарантій та компенсацій військовослужбовцям у зв'язку з виконанням ними обов'язків військової служби.

В умовах воєнного стану дуже важливим залишається питання належного соціального захисту військовослужбовців, які беруть участь у захисті України оскільки незначна увага до основних питань соціального захисту призводить до зниження соціального забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей і як наслідок призводить до зниження боєздатності Збройних Сил та відсутності активності в їх фаховій підготовці, а також зниження морально-вольових якостей.

«Соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей, працівників здійснюється відповідно до вимог Конституції України та законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, наказів Міністерства оборони України та інших нормативно-правових актів» [55]. Соціальний та правовий захист військовослужбовця – це «діяльність держави, яка спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого

виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі» [46].

Соціальний захист військовослужбовців Збройних Сил України є системою, тому що його можна розділити на взаємопов'язані й взаємодіючі частини і компоненти. Ці компоненти мають власну структуру й тому можуть бути визначені як підсистеми вихідної, більшого рівня системи. Відокремлені, таким чином, підсистеми у свою чергу можуть бути поділеними на взаємозв'язані підсистеми другого й наступного рівнів. При цьому кожна система має регулюватися. Процес регулювання багаторівневої ієрархії будь-якої системи, забезпечення зв'язку між її різними рівнями виступає як процес управління системою, як різноманітні за жорсткістю й формами способи зв'язку рівнів, що забезпечують нормальне функціонування й розвиток у складних системах.

Систему соціального захисту військовослужбовців в Україні доцільно вдосконалювати на основі таких принципів:

поєднання особистих інтересів військовослужбовців з інтересами держави при взаємній відповідальності;

співвідношення необхідного рівня соціальної захищеності з реальними можливостями її забезпечення.

Головною метою соціального захисту військовослужбовців є «всебічне забезпечення особового складу та членів їх сімей, яке б компенсувало ті обмеження, що встановлені для військових у діючому законодавстві, та умови служби, які властиві саме цій категорії працівників. Різниця між соціальним захистом військовослужбовців та соціальним захистом інших працездатних громадян полягає в тому, що військовослужбовці, виконуючи конституційний обов'язок щодо захисту Батьківщини, обмежені у ряді конституційних прав та свобод» [46]. Тому ці обставини потребують здійснення особливих заходів відносно суттєвого зниження та повного запобігання негативного впливу різного роду соціальних ризиків на військовослужбовців, що через особливості своєї служби не мають іншого джерела отримання гідних умов для існування.

«Метою організації у ЗСУ соціального і правового захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей, працівників є забезпечення їхніх прав і свобод, пільг та соціальних гарантій, передбачених законодавством України (у тому числі у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших установлених законом випадках), задоволення матеріальних і духовних потреб особового складу органів військового управління, з'єднань, військових частин, військових навчальних закладів, установ та організацій (далі – військові частини), підтримання сприятливого соціального клімату та соціальної стабільності у військових колективах, забезпечення статусу військовослужбовців у суспільстві, сприяння зростанню продуктивності праці, всемірній охороні трудових прав працівників» [46].

Основними напрямками здійснення в ЗСУ соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їх сімей є:

«удосконалення законодавства України з питань соціального і правового захисту;

організація моніторингу соціальних процесів у військових частинах та підрозділах, попередження виникнення та нейтралізація випадків соціальної напруги у військових колективах;

реалізація заходів правового і соціального захисту особового складу;

інформаційно-роз'яснювальна робота у військових частинах, гарнізонах, в тому числі через засоби масової інформації, соціальні мережі тощо, з питань пільг, прав та соціальних гарантій, механізмів та шляхів їх набуття й отримання;

співпраця посадових осіб військових частин з органами державної влади та органами місцевого самоврядування, інститутами громадянського суспільства у ЗСУ, Громадською радою при Міністерстві оборони України та Регіональними громадськими приймальнями Міністра оборони України, об'єднаннями громадян, професійними спілками тощо;

адресна робота з військовослужбовцями та членами їхніх сімей, працівниками» [51]

Від прийняття Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» термін «соціальне забезпечення» замінено на «соціальний захист», оскільки до цього періоду по відношенню до військовослужбовців застосовувався термін «соціальне забезпечення» [3]. О. П. Сайнецький, досліджуючи питання особливості соціального забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України, зазначає, що «це особи, які знаходяться в особливих умовах, умови життя яких суттєво відрізняються від умов життя інших осіб, а тому до цієї категорії слід застосовувати саме соціальне забезпечення, яке є конкретним втіленням заходів соціального захисту в особливих випадках, за умови настання соціального ризику» [3]. Такі ж погляди і в С.П. Пасіки, який «відстоює позицію, що до військовослужбовців та членів їх сімей доцільно застосовувати термін соціальне забезпечення, а соціальний захист – до осіб, звільнених з військової служби, таких, що втратили спроможність самостійно забезпечувати себе та свою сім'ю на належному рівні» [4]. На його думку, «соціальне забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей – це система економіко-правових заходів, спрямованих державою на надання військовослужбовцям належного рівня грошового, медичного, житлового, речового, продовольчого та інших видів забезпечення для забезпечення їх життєдіяльності, враховуючи складність виконання покладених на них спеціальних завдань» [4]. Бєлай С «вважає останнє визначення щодо соціального забезпечення військовослужбовців більш доцільним» [49]. Проте на його думку «є необхідність уточнення стосовно соціального захисту осіб, звільнених з військової служби, оскільки пенсійне забезпечення таких осіб відноситься до соціального забезпечення, але за формою фінансування відноситься до загальнообов'язкового державного соціального страхування, фінансування якого здійснюється за рахунок коштів Пенсійного фонду» [49]. Шишлюк М.О. вважає, що «саме система матеріального забезпечення і є додатковим видом

соціального захисту військовослужбовців, до якої входить грошове, житлове, речове, медичне і продовольче забезпечення» [5]. Чімишенко С.М. «також визначає види матеріального забезпечення військовослужбовців у складі системи їх соціального захисту та відносить до них грошове забезпечення, пенсійне забезпечення, компенсаційні виплати при службових переміщеннях та відрядженнях, грошові компенсації замість видів матеріального забезпечення, що надаються у натуральній формі (продовольчого, речового, житлового), страхові та інші виплати» [6].

Конституційний Суд України вважає, що «норми-принципи частини п'ятої статті 17 Конституції України щодо забезпечення державою соціального захисту громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей є пріоритетними та мають безумовний характер. Тобто заходи, спрямовані на забезпечення державою соціального захисту вказаної категорії осіб, у зв'язку, зокрема, з економічною доцільністю, соціально-економічними обставинами не можуть бути скасовані чи звужені» [55].

Впродовж останніх років склалася ситуація, коли держава, «законодавчо наділивши військовослужбовців особливим соціальним статусом з усіма правами, що випливають із нього, пільгами, компенсаціями та гарантіями, фактично не може забезпечити їхню повну реалізацію відносно військовослужбовців і членів їхніх родин через відсутність необхідної економічної бази, достатнього обсягу фінансових ресурсів, чіткого механізму реалізації задекларованих гарантій і пільг, вимагаючи при цьому неухильного та якісного виконання військовослужбовцями своїх службових обов'язків» [55].

В розвинутих країнах світу «проблеми захисту військовослужбовців вирішуються шляхом комплексної взаємодії усіх факторів, що забезпечують цій категорії нормальні умови для повсякденної життєдіяльності та якісного виконання покладених на них обов'язків, а ті, хто захищає нашу країну, хто отримав поранення чи опинився в полоні, хто втратив на війні чоловіка чи дружину, сина чи доньку – гарантовано отримують допомогу від держави» [58].

1.2 Нормативне забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування щодо забезпечення соціально-правового захисту військовослужбовців та їх сімей

Для аналізу правових норм, що регламентують положення соціального захисту військовослужбовців, треба керуватися положеннями Конституції України, іншими нормативно-правовими актами України, міжнародними актами, довідковою та енциклопедичною літературою, іноземними джерелами, світовим досвідом розвитку державотворення.

Згідно із ст. 17 Конституції України, «держава забезпечує соціальний захист військовослужбовців і членів їхніх сімей» [1]. З цією метою, зокрема, законодавством встановлено систему пільг.

Нормативно-правове забезпечення – це правові механізми, які існують на національному та міжнародному рівнях. Вони можуть бути обов'язковими і примусовими (національні закони і правила, договірні зобов'язання) або добровільними (факти про доброчесність, кодекси поведінки, угоди про контроль над озброєннями). У відповідності до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», «соціальний захист військовослужбовців – це діяльність (функція) держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі» [46].

Для забезпечення проведення цієї діяльності «передбачалося внесення змін до законів України та інших нормативно-правових актів за різними напрямками, серед яких удосконалення законодавства з питань посилення соціального захисту військовослужбовців і членів їх сімей, підтримання необхідного рівня соціальних стандартів військової служби та служби у військовому резерві; приведення рівня матеріального та інших видів

забезпечення військовослужбовців у відповідність із встановленими для них законодавством правами і свободами, з урахуванням ризиків їхньому життю та здоров'ю, складних соціально-побутових умов проходження військової служби» [38].

У Законі України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» зазначено, що «військовослужбовці та члени їх сімей, які мають право на пільги, гарантії та компенсації відповідно до цього Закону, користуються пільгами, гарантіями та компенсаціями, встановленими для громадян України законами та іншими нормативно-правовими актами, а також рішеннями органів місцевого самоврядування. Якщо такі особи одночасно мають право на отримання однієї і тієї ж пільги, гарантії чи компенсації з кількох підстав, то їм надається за їх вибором пільга, гарантія чи компенсація тільки з однієї підстави, крім випадків, передбачених законами» [46].

19 липня 2022 року вступила в дію постанова КМУ №793 щодо внесення змін до постанови КМУ №168 «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану». В ній вже внесені зміни і делеговано міністерствам, державним органам розробити порядок виплати винагороди військовослужбовцям: це 30 тис. грн., 100 тис. грн. і 15 млн грн. Відповідно буде вже чіткий алгоритм цих виплат.

Відповідно до даної постанови «одноразова грошова допомога призначається і виплачується рівними частинами членам сім'ї, батькам та утриманцям загиблого (померлого) військовослужбовця, військовозобов'язаного та резервіста» [59]. «Якщо одна із зазначених осіб відмовляється від отримання одноразової грошової допомоги, її частка розподіляється між іншими особами, які мають право на її отримання» [59].

«Члени сім'ї, батьки та утриманці загиблого (померлого), яким призначається та виплачується одноразова грошова допомога, подають такі документи:

заяву кожного повнолітнього члена сім'ї, батьків та утриманців загиблого (померлого), які мають право на отримання допомоги, а у разі наявності неповнолітніх дітей - іншого з батьків або опікунів чи піклувальників дітей про виплату одноразової грошової допомоги;

витяг з наказу про виключення загиблого (померлого) військовослужбовця, військовозобов'язаного та резервіста із списків особового складу військової частини (підрозділу, органу);

витяг з особової справи про склад сім'ї військовослужбовця, військовозобов'язаного та резервіста, призваного на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори чи для проходження служби у військовому резерві» [60].

Також з 1 квітня 2022 р. було ухвалено рішення КМУ про виплати по 100 тис.грн. військовим, що отримали поранення внаслідок бойових дій та перебувають на стаціонарному лікуванні або у відпустці для лікування.

Окрім того, «військовослужбовці, які отримали тяжкі травми, контузії, каліцтво внаслідок виконання військового обов'язку можуть отримати одноразову грошову допомогу від держави» [60].

«Якщо захисник потрапив у полон, за ним зберігаються виплати за посадовим окладом, званням тощо - до дня звільнення з полону включно. Отримують члени його родини» [60].

Ті є сімі норми і регулюють статус безвісно пропавших. Їх сім'ї також щомісячно отримують грошове забезпечення, яке передбачене рішенням уряду. Протягом усього періоду зниклий безвісти зберігає цей статус.

Щодо загиблих військових, то дане питання є болісним для усіх нас, а передусім, для сімей загиблих. Жодні виплати не можуть зменшити біль від втрати близької людини. Проте, безумовно, така допомога від держави є.

Ще на початку повномасштабного вторгнення уряд затвердив виплату в разі загибелі внаслідок участі в бойових діях у розмірі 15 млн гривень, які розподіляються між членами сім'ї загиблого або ж батьками чи утриманцями.

Родина загиблого також може отримати доступ до його банківського рахунку. Так якщо військовослужбовець мав рахунок чи депозит в банку то він

переходить його дітям, дружині (чоловіку) або ж батькам чи утриманцям – після визначення їх спадкоємцями.

«Граничний розмір одноразової грошової допомоги не повинен перевищувати розміру допомоги у разі загибелі (смерті) військовослужбовця, військовозобов'язаного та резервіста» [60].

У Законі України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” зазначено, що «військовослужбовці та члени їх сімей, які мають право на пільги, гарантії та компенсації відповідно до цього Закону, користуються пільгами, гарантіями та компенсаціями, встановленими для громадян України законами та іншими нормативно-правовими актами, а також рішеннями органів місцевого самоврядування» [46].

В розвинутих країнах світу питання захисту військовослужбовців вирішуються завдяки комплексній взаємодії усіх факторів, які забезпечують даній категорії комфортні умови для повсякденної життєдіяльності.

На виплату грошової допомоги мають право категорії громадян, які зазначені в таблиці 1.1.

Отже, правові норми, на яких ґрунтується національне законодавство, мають найвищу юридичну силу та закріплені в ч. 1 ст. 46 Конституції України. Зазначено, що «соціальний захист - невіддільна складова існування правової держави, відповідальної за благополуччя, розвиток і безпеку людства» [1].

Доцільно зауважити, що правові норми, які містяться в законах, що регулюють соціальний і правовий захист військовослужбовців, не повною мірою відповідають нинішньому стану суспільних відносин, соціально-економічним можливостям держави, тому не можуть забезпечити ефективну реалізацію прав і свобод військовослужбовців.

Реалізація положень сучасного законодавства у сфері соціального захисту військовослужбовців буде сприяти забезпеченню реального соціального захисту військовослужбовців як складової військової реформи, створенню сучасної професійної армії, що забезпечуватиме надійну державну безпеку України, підвищенню боєготовності та боєздатності держави.

Таблиця 1.1.

Категорії громадян, які мають право на виплату грошової допомоги

Категорія	Підстава
учасники бойових дій та особи, прирівняні до них	стаття 12 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»
особи з інвалідністю внаслідок війни	стаття 13 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»
учасники війни, нагороджені орденами і медалями за самовіддану працю та бездоганну військову службу в тилу в роки Другої світової війни, та інші учасники війни	стаття 14 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»
члени сімей, зазначені у пункті 1 статті 10 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», а також дружини (чоловіки) померлих осіб з	стаття 15 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»
інвалідністю внаслідок війни, які не одружилися вдруге, та дружини (чоловіки) померлих учасників бойових дій, учасників війни, визнаних за життя особами з інвалідністю від загального захворювання, трудового каліцтва та з інших причин, які не одружилися вдруге	України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»
особи, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною	стаття 16 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»
колишні неповнолітні (яким на момент ув'язнення не виповнилося 18 років) в'язні концентраційних таборів, гетто, інших місць примусового тримання, створених фашистською Німеччиною та її союзниками в період Другої світової війни, а також діти, які народилися у зазначених місцях примусового тримання їх батьків	стаття 6 Закону України «Про жертви нацистських переслідувань»
колишні малолітні (яким на момент ув'язнення не виповнилося 14 років) в'язні концентраційних таборів, гетто та інших місць примусового тримання, визнані особами з інвалідністю від загального захворювання, трудового каліцтва та з інших причин	стаття 6: Закону України «Про жертви нацистських переслідувань»
колишні в'язні концентраційних таборів, гетто та інших місць примусового тримання в період Другої світової війни; особи, які були насильно вивезені на примусові роботи на територію Німеччини або її союзників, що перебували у стані війни з колишнім, або на території окупованих Німеччиною інших держав; діти партизанів, підпільників, інших учасників боротьби з націонал-соціалістським режимом у тилу ворога, яких у зв'язку з патріотичною діяльністю їх батьків було піддано репресіям, фізичним розправам, гонінням	стаття 6 Закону України «Про жертви нацистських переслідувань»

Примітка: складено автором за [61]

Висновки до розділу 1

Наголошено на важливості соціального захисту військовослужбовців на високому професійному рівні. Правові норми, на яких ґрунтується національне законодавство, мають найвищу юридичну силу та закріплені в ч. 1 ст. 46 Конституції України. Зазначено, що «соціальний захист - невіддільна складова існування правової держави, відповідальної за благополуччя, розвиток і безпеку людства» [1].

Доцільно зауважити, що правові норми, які містяться в законах, що регулюють соціальний і правовий захист військовослужбовців, не повною мірою відповідають нинішньому стану суспільних відносин, соціально-економічним можливостям держави і внаслідок цього не можливо забезпечити ефективну реалізацію прав і свобод військовослужбовців.

Реалізація положень сучасного законодавства у сфері соціального захисту військовослужбовців буде сприяти забезпеченню реального соціального захисту військовослужбовців як складової військової реформи, створенню сучасної професійної армії, що забезпечуватиме надійну державну безпеку України, підвищенню боєготовності та боєздатності держави.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ДОСЛІДЖУВАЛЬНОГО ОРГАНУ МІСЦЕВОГО СМОВРЯДУВАННЯ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО – ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ

2.1. Оцінка діяльності органу місцевого самоврядування щодо забезпечення соціально – правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей

На реалізацію завдання щодо забезпечення соціально – правового захисту військовослужбовців зорієнтована діяльність такого органу, як управління праці та соціального захисту населення.

Орган місцевого самоврядування, а саме Гусятинська селищна рада співпрацює з Гусятинським Управлінням праці та соціального захисту населення щодо соціального захисту військовослужбовців та їх сімей, яке у своїй діяльності керується основними законами України, що регламентують питання соціально-захисту військовослужбовців

Діяльність Управління праці та соціального захисту населення спрямована на забезпечення реалізацію конституційних прав і свобод військових та їх сімей, соціальних пільг та допомог, відповідно законодавству.

Соціальні пільги – «це переваги та привілеї, які надаються військовослужбовцям на підставі чинного законодавства з метою компенсації певних обмежень їх прав і свобод, пов'язаних із перебуванням на військовій службі та стимулюванням зацікавленості в її проходженні» [46].

До найбільш поширених «належать пільги, які отримують військовослужбовці ЗС України, які мають статус учасника бойових дій: 75% знижка квартирної плати та вартості комунальних послуг; безоплатний проїзд міським пасажирським, приміським та міжміським транспортом; першочергове відведення земельних ділянок для індивідуального житлового будівництва;

безкоштовне отримання ліків; безкоштовне навчання військовослужбовців та їх дітей» [46].

За 9 місяців 2021 року управлінням праці та соціального захисту населення Гусятинської селищної ради проведено виплату матеріальної допомоги 17 військовослужбовцям звільненим з військової строкової служби на суму 83,2 тис. грн..

У відповідності до постанови Кабінету Міністрів України від 08.04.2015 року за №185 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для виплати матеріальної допомоги військовослужбовцям, звільненим з військової строкової служби» зі змінами і доповненнями – «матеріальна допомога військовослужбовцям звільненим із строкової служби з 01.01.2017 року виплачується:

- у розмірі середньої заробітної плати на день призиву, але не менше прожиткового мінімуму встановленого на 1 січня календарного року, встановленого на день призиву (для громадян, які працюють на підприємствах, установах і організаціях)

- у розмірі прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого на 1 січня календарного року, встановленого на день призиву (для громадян, які до призиву не працювали), а саме:

- 1600,00 грн. (призваним для проходження військової служби у 2017 році);
- 1762,00 грн. (призваним для проходження військової служби у 2018 році);
- 1921,00 грн. (призваним для проходження військової служби у 2019 році);
- 2102,00 грн. (призваним для проходження військової служби у 2020 році)» [62].

Уряд затвердив порядок виплати допомоги до 5 травня.

7 травня 2022р. Кабінет Міністрів України постановою № 540 «затвердив Порядок використання у 2022 році коштів державного бюджету, передбачених для виплати щорічної разової грошової допомоги ветеранам війни і жертвам нацистських переслідувань» [16]. Мінсоцполітики також сформував роз'яснення щодо виконання цієї постанови.

Управлінням праці та соціального захисту «разова грошова допомога до 5 травня у 2022 році виплачувалася.

Військовослужбовці «користуються усіма правами і свободами людини та громадянина, гарантіями цих прав і свобод, закріпленими в Конституції України та законах України, з урахуванням особливостей, установлених цим та іншими законами. Ніхто не вправі обмежувати військовослужбовців та членів їх сімей у правах і свободах, визначених законодавством України» [62].

Військовослужбовці «мають право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, передбачених законом» [46].

Державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії можуть бути визначені як законами України, так і іншими нормативно-правовими актами, зокрема актами Кабінету Міністрів України. Це право на забезпечення їх у разі «повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, передбачених законом» [46].

Гусятинське Управління праці займається також наданням допомог особам, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, створених відповідно до законів України, а також члени їхніх сімей мають спеціальний статус та особливі умови соціального захисту.

«Реалізація принципів та основних напрямів соціальної політики здійснюється через:

соціальний захист як систему гарантованих Конституцією України економічних, соціальних та правових заходів щодо забезпечення особам, які потрапили у складні життєві обставини, умов для подолання цих обставин та можливості рівної участі у житті суспільства;

соціальний захист надається через систему обов'язкового соціального страхування та додаткової соціальної допомоги;

соціальну допомогу як сукупність заходів щодо забезпечення соціального захисту громадян шляхом надання додаткових до соціального страхування послуг у вигляді матеріальної допомоги, соціального обслуговування – надання спеціальними службами та кваліфікованими спеціалістами різних видів послуг, необхідних особам, які недостатньо захищені у соціальному плані, для їх адаптації до оточення та повноцінного життя у суспільстві» [46].

На сьогодні питанню соціального забезпечення військовослужбовців та членів їхніх сімей з боку органу місцевого самоврядування не приділено достатньої уваги, враховуючи факт наявності воєнних дій на території України з 2014 року.

Якщо людина знаходиться у зоні бойових дій, тобто в області, то в даному випадку їй треба перебувати саме на передовій для отримання винагороди.

І зараз поняття у законодавстві зводиться не тільки до обласних центрів, де ведуться бойові дії, а і до територіальних громад. Якщо в територіальній громаді безпосередньо здійснюються бойові дії, тоді їй надається виплата 100 тис. грн.

Міністерством оборони розробляється цілий механізм таких виплат і виплачувати їх на цей час не припинили. Підґрунтям для кожної виплати мають бути накази, відповідні довідки, бойові розпорядження і таке інше. Без цих підтверджуючих документів виплати здійснюються дуже важко.

Відповідно мобілізовані приходять в армію, деякий час перебувають на війні, на передовій, і виникає питання відпусток. У даному випадку надання відпусток здійснюється тільки за сімейними обставинами. Це строкова відпустка для вирішення соціально-побутових питань і законодавець чітко визначив її часові критерії — до 10 днів.

Щодо граничного віку служби, щодо звільнення військовослужбовців, якщо мають людину з інвалідністю у родині чи неповнолітню дитину, чи якщо двоє військовослужбовців: і дружина, і чоловік проходять службу, і мають

неповнолітніх дітей, то один з них може звільнитися на тій підставі у зв'язку з сімейними обставинами, оскільки є потреба комусь доглядати за дітьми. Тож наші можновладці прийшли до того, що треба у військове законодавство вносити зміни.

Згідно діючого законодавства передбачені наступні види одноразової допомоги учасникам АТО та членам їх сімей:

«одноразова грошова допомога у разі звільнення;

одноразова грошова допомога у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності;

одноразова щорічна грошова допомога учасникам бойових дій, особам з інвалідністю внаслідок війни та членам сімей загиблих ветеранів війни до п'ятого травня;

одноразова грошова допомога у разі звільнення;

одноразова грошова допомога у разі загибелі (смерті) військовослужбовця» [62].

«Одноразова грошова допомога призначається і виплачується рівними частинами членам сім'ї, батькам та утриманцям загиблого (померлого) військовослужбовця, військовозобов'язаного та резервіста» [62].

«Якщо одна із зазначених осіб відмовляється від отримання одноразової грошової допомоги, її частка розподіляється між іншими особами, які мають право на її отримання» [62].

«Заява про відмову від отримання одноразової грошової допомоги повинна бути нотаріально посвідчена в установленому законодавством порядку» [62].

Важливим є право військовослужбовців на охорону здоров'я та медичну допомогу – невід'ємне і незаперечне.

«Охорона здоров'я військовослужбовців забезпечується створенням сприятливих санітарно-гігієнічних умов проходження військової служби, побуту та системою заходів з обмеження дії небезпечних факторів військової служби, з урахуванням її специфіки та екологічної обстановки, які

здійснюються командирами (начальниками) у взаємодії з місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування» [61].

Забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями – важлива складова системи соціального забезпечення. Держава забезпечує військовослужбовців жилими приміщеннями.

«Право військовослужбовців та членів їх сімей на освіту – важлива складова цієї системи. Дітям військовослужбовців за місцем проживання їх сімей у першочерговому порядку надаються місця у загальноосвітніх та дошкільних навчальних закладах і дитячих оздоровчих таборах незалежно від форм власності» [61]. Пільги військовослужбовцям та членам їх сімей різноманітні та значні. Потрібно розрізняти пільги, що надаються громадянам за життєвих обставин, які зумовлюють необхідність особливої уваги до людини, тобто є частиною державної системи соціального забезпечення та пільги, які пов'язані зі службовим статусом особи чи видом її трудової діяльності.

Соціальні гарантії прав членів сімей військовослужбовців – важлива складова системи соціального забезпечення.

«Члени сімей військовослужбовців строкової служби мають переважне право при прийнятті на роботу і на залишення на роботі при скороченні чисельності або штату працівників, а також на першочергове направлення для професійної підготовки, підвищення кваліфікації і перепідготовки з відривом від виробництва та на виплату на період навчання середньої заробітної плати» [61].

Органи місцевого самоврядування надають допомогу по: працевлаштуванні, а саме:

«у першочерговому порядку дружин військовослужбовців строкової служби у разі їх звільнення при скороченні чисельності або штату працівників, при ліквідації, реорганізації або перепрофілюванні підприємства, установи, організації;

надають позачергово місця дітям військовослужбовців та дітям військовослужбовців, які загинули чи померли або пропали безвісти під час проходження служби, у дитячих закладах за місцем проживання;

забезпечують відселення із закритих та віддалених від населених пунктів військових гарнізонів військовослужбовців, звільнених у запас або у відставку» [61].

Отже, негайного вирішення вимагають питання соціально-правової захищеності військовослужбовців і членів їх сімей, питання пільг та компенсацій, а також матеріальної допомоги.

2.2. Аналіз механізму соціального захисту військовослужбовців та їх сімей досліджуваним органом місцево самоврядування

Обов'язком держави є розроблення та створення дієвого механізму соціального забезпечення військовослужбовців. Система укомплектування, соціального забезпечення усіх військових формувань розвивалася у повній відповідності із історичним розвитком людської цивілізації за одними й тими ж основними закономірностями. Протягом ряду століть формувалося ставлення до збройних формувань і озброєних людей, відносин між ними й державою як основним замовником їх суто специфічних послуг.

Разом із розвитком суспільних відносин розвивалося і законодавство, яке регулювало питання проходження військової служби і соціального захисту військовослужбовців.

Проблема правового урегулювання і реального забезпечення соціального захисту була актуальна у всі часи. На сучасному етапі реформування Збройних Сил України за умов трансформації усієї економіки України в час відвернення від рф і повороту до ЄС питання соціального захисту військовослужбовців є надзвичайно актуальним. Це все пов'язане із стрімкими змінами в економіці, у суспільних відносинах, а також у законодавстві, яке регламентує соціальний захист населення і, зокрема

військовослужбовців, реформуванням Збройних Сил України та необхідністю наближення їх до європейських стандартів. Місцеве самоврядування як право територіальної громади здійснювати управління своєю територією, закріплене та гарантоване Конституцією та законами країни є безумовною ознакою дійсної демократії в такій країні.

Україна визнає та гарантує місцеве самоврядування, а отже буде громадянське суспільство, демократичну правову державу з верховенством права, пріоритетом прав людини, розподілом влад.

Наука конституційного права в свою чергу покликана вивчати та досліджувати місцеве самоврядування як конституційно правовий інститут, систему місцевого самоврядування, гарантії та механізм реалізації місцевого самоврядування, для пошуку шляхів удосконалення механізмів реалізації та забезпечення даного права територіальної громади, для удосконалення управління територіями та розвитку їх і всієї країни загалом.

Враховуючи статистичні відомості, а також надані державою органам місцевого самоврядування повноваження щодо встановлення соціальних гарантій органом місцевого самоврядування, фінансування соціальних послуг а також розробки програм соціального захисту, відділом соціального захисту та охорони здоров'я населення Гусятинської селищної ради розроблено Програму соціального захисту населення територіальної громади Гусятинської селищної ради на 2022 рік.

Так, на території Гусятинської селищної ради зареєстровано 15777 осіб, з них:

- пенсіонери за віком – 4267,
- ветерани праці – 380,
- діти війни – 580,
- учасники війни – 230,
- самотні особи похилого віку – 163,
- реабілітовані та репресовані особи - 1,

- учасники-ліквідатори аварії на Чорнобильській АЕС I, II, III, категорій – 35,
- постраждалі внаслідок Чорнобильської катастрофи – 30,
- внутрішньо переміщені особи – 20,
- учасники бойових дій в республіці Афганістан та сім'ї померлих учасників бойових дій в республіці Афганістан – 23,
- особи з інвалідністю – 972,
- діти з інвалідністю з дитинства – 58,
- діти-сиріти та діти позбавлені батьківського піклування – 9,
- багатодітних сімей – 88,
- учасники АТО/ООС – 98,
- сім'ї загиблих при виконанні військового обов'язку – 2,
- учасники акції спротиву антинародним та антиукраїнським рішенням влади на Майдані в м.Києві 18-19 лютого 2014 року – 17.

Із метою реалізації соціального захисту жителів громади, Гусятинською селищною радою впроваджено систему надання соціальних послуг населенню, яке потребує соціальної допомоги і підтримки.

На обліку відділу соціального захисту і охорони здоров'я населення перебуває 315 осіб.

У КУ «Центр надання соціальних послуг» Гусятинської селищної ради на обліку перебуває більше 160 одиноких людей та громадян похилого віку, з них -18 осіб з інвалідністю, 31 малозабезпечена особа та сім'ї з дітьми.

При КУ «Центр надання соціальних послуг» Гусятинської селищної ради працюють відділення соціальної допомоги вдома й відділення соціальної роботи.

На обліку сектору служби у справах дітей Гусятинської селищної ради знаходиться 9 дітей сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування, 4 дітей/сімей, що опинилися у складних життєвих обставинах і потребують допомоги.

Основною метою Програми соціального захисту населення територіальної громади Гусятинської селищної ради є надання соціальних послуг окремим категоріям населення Гусятинської територіальної громади, а також сім'ям, що знаходяться в складних життєвих обставинах та неспроможні їх самотійно подолати. Найбільшої уваги заслуговує вирішення проблем громадян старшого покоління, людей з інвалідністю, чорнобильців, учасників бойових дій, воїнів-інтернаціоналістів, учасників АТО та членів їхніх сімей, одиноких громадян, багатодітних сімей, дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування, інших категорій населення.

Основними завданнями програми соціального захисту населення територіальної громади Гусятинської селищної ради є:

-забезпечення державних гарантій з питань соціального захисту населення;

-поетапне формування системи соціального захисту громадян, які потребують соціальної підтримки;

- посилення адресної спрямованості та вдосконалення системи надання соціальної допомоги;

-підвищення якості надання соціальних послуг громадянам, що перебувають у складних життєвих обставинах;

-створення та забезпечення умов для ефективного використання коштів органу місцевого самоврядування, які спрямовані на сферу соціальної допомоги, а також залучення додаткових ресурсів;

-створення умов для реалізації на території громади Плану заходів Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору.

Відповідно до умов сьогодення, програмою соціального захисту населення територіальної громади Гусятинської селищної ради визначено основні пріоритетні напрямки допомоги:

- надання матеріальної допомоги особам, які зобов'язалися поховати померлого, який не досяг пенсійного віку, на момент смерті не працював, не був зареєстрований в центрі зайнятості як безробітний;

- надання матеріальної допомоги учасникам бойових дій в республіці Афганістан та сім'ям померлих учасників бойових дій в республіці Афганістан;
- надання матеріальної допомоги учасникам ліквідації аварії на Чорнобильській АЕС I, II, III категорій;
- надання грошової матеріальної допомоги мешканцям громади до ювілейних дат 90, 95, 100 років і т.д.;
- надання матеріальної допомоги реабілітованим особам або особам потерпілим від репресій;
- надання матеріальної допомоги у вигляді продуктового набору до Великодніх свят, дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, сім'ям ВПО, особам похилого віку та сім'ям, які опинилися в складних життєвих обставинах і перебувають на обліку в структурних підрозділах селищної ради;
- надання матеріальної допомоги у вигляді канцелярських наборів дітям різних категорій (СЖО, ВПО, діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування) «Шкільний портфелік», які перебувають на обліку в структурних підрозділах селищної ради;
- проведення святкувань приурочених Дню людей похилого віку (особи, які перебувають на обліку в КУ «ЦНСП»);
- надання грошової матеріальної допомоги особам, які через Чортківський районний територіальний центр комплектування та соціальної підтримки поступають на військову службу до Збройних Сил України на контрактній основі в рахунок квоти встановленої для Гусятинської територіальної громади;
- надання грошової матеріальної допомоги сім'ї загиблого при виконанні військового обов'язку;
- надання грошової матеріальної допомоги членам громадської організації «Самооборона Майдану», активним учасникам акції спротиву антинародним та антиукраїнським рішенням влади на Майдані в м. Києві 18-19

лютого 2014 року;

- надання грошової матеріальної допомоги учасникам бойових дій в Донецькій та Луганській областях з нагоди Дня Незалежності України;
- надання грошової матеріальної допомоги дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування після досягнення ними 18-ти річного віку;
- надання матеріальної допомоги учасникам бойових дій в Донецькій та Луганській областях, які опинилися в складних життєвих обставинах, мають групу інвалідності;
- виплати компенсацій фізичним особам, які надають соціальні послуги на непрофесійній основі;
- відшкодування витрат пов'язаних із наданням окремим категоріям громадян пільг із оплати послуг зв'язку (учасники-ліквідатори аварії на Чорнобильській АЕС, ветерани військової служби, ветерани органів внутрішніх справ, учасники бойових дій);
- відшкодування витрат на зубопротезування учасникам бойових дій в Донецькій та Луганській областях;
- відшкодування витрат на зубопротезування учасникам бойових дій в республіці Афганістан;
- відшкодування хворим із хронічною нирковою недостатністю витрат на проїзд до населеного пункту, в якому вони отримують програмний гемодіаліз;
- надання одноразової матеріальної допомоги сім'ям у яких виховуються діти з інвалідністю (підгрупи А);
- дооблаштування адміністративної будівлі Гусятинської селищної ради для створення належних умов доступу до неї осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, проведення відповідних будівельних/ремонтних робіт, заходів із забезпечення доступності;

- надання комплексу медичних послуг особам з інвалідністю, дітям з інвалідністю відповідно до індивідуальних програм реабілітації у КП «Гусятинська бальнеологічна лікарня» Гусятинської селищної ради;
- забезпечення рівних умов та можливостей, впровадження кращих практик і механізмів залучення молоді, дітей, дорослих, осіб похилого віку, батьків із дітьми, людей з інвалідністю для культурного (мистецького) та/або креативного вираження, провадження культурної діяльності, доступу до культурних послуг, цінностей, культурної спадщини та інформації про них;
- проведення заходів до Міжнародного дня захисту дітей та придбання солодких подарунків (діти-сироти та діти позбавлені батьківського піклування, діти ВПО, діти з інвалідністю);
- проведення святкового заходу для дітей до Дня Святого Миколая та придбання солодких подарунків (діти з інвалідністю, діти-сироти та діти позбавлені батьківського піклування, діти ВПО);
- організація та проведення у навчальних закладах громади занять із питань захисту прав дітей з інвалідністю;
- систематичне проведення моніторингу та оцінки потреб жителів громади у наданні соціальних послуг, забезпечення їх систематизації, аналізу та публічного оприлюднення;
- проведення зустрічей, тренінгів, «круглих столів» зі старостами сіл громади та суб'єктами соціальної роботи щодо особливостей роботи з людьми, які потребують соціальної підтримки;
- проведення профілактичних та правозахисних заходів щодо забезпечення захисту від дискримінації, протидії домашньому насильству, торгівлі людьми та жорстокому ставленню до людей похилого віку, сімей/осіб, які опинилися в складних життєвих обставинах;
- виявлення, облік, надання соціальних послуг та здійснення соціального супроводу сімей/осіб, осіб з інвалідністю, які опинилися в складних життєвих обставинах;

- проведення «круглих столів», бесід щодо заходів спрямованих на формування відповідального батьківства, пропаганду сімейних цінностей, забезпечення безпечного догляду і виховання кожної дитини в сімейному або наближеному до сімейного середовища, ведення здорового способу життя, збереження репродуктивного здоров'я;
- проведення інформаційно-просвітницької кампанії про етику комунікації разом із «Довідником безбар'єрності»;
- проведення зустрічей, семінарів, конференцій, нарад за участю громадських організацій, об'єднань людей з інвалідністю з метою розгляду проблемних питань соціальної спрямованості та залучення широкого кола осіб до їх вирішення;
- проведення профілактичних бесід у навчальних закладах громади щодо запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, жорсткому поводженню з дітьми, жінками та протидії торгівлі людьми.

Матеріальна допомога надається на підставі рішень виконавчого комітету Гусятинської селищної ради відповідно до заяв громадян, за пропозицією Комісії з надання матеріальних допомог жителям територіальної громади Гусятинської селищної ради.

Ухвалення програми соціального захисту населення територіальної громади Гусятинської селищної ради сприятиме соціальному захисту мешканців громади, розв'язанню окремих соціальних проблем.

Реалізація заходів програми соціального захисту населення територіальної громади Гусятинської селищної ради забезпечить можливість отримання соціально незахищеними мешканцями громади різних видів додаткових соціальних послуг та допомог, дозволить дещо пом'якшити соціальну напругу, пов'язану з негативною фінансово-економічною ситуацією і відчуті допомогу з боку органів місцевого самоврядування.

Очікується, що впровадження програми соціального захисту населення, дасть змогу вирішити проблеми соціальної підтримки мешканців громади, покращити рівень життя осіб та сімей з особливим потребами.

Фінансування Програми соціального захисту населення територіальної громади Гусятинської селищної ради на 2022 рік здійснюватиметься в межах видатків, передбачених рішеннями сесій Гусятинської селищної ради «Про місцевий бюджет на відповідний рік» та інших джерел, не заборонених чинним законодавством України.

Організація виконання програми соціального захисту населення територіальної громади, здійснюється відділом соціального захисту та охорони здоров'я населення Гусятинської селищної ради, КУ «Центр надання соціальних послуг» Гусятинської селищної ради, сектором «Служба у справах дітей» Гусятинської селищної ради, відділом освіти, сім'ї, молоді та спорту Гусятинської селищної ради, відділом культури і туризму Гусятинської селищної ради.

Отож, соціальне забезпечення військовослужбовців та членів сімей є певним видом державного соціального забезпечення, яке спрямоване на задоволення законодавчо визначених потреб даної категорії осіб, які обумовлені особливостями як професійного так і соціально-правового статусу.

На сьогодні система соціального захисту військовослужбовців включає встановлені законом права і свободи, гарантії, пільги та компенсації, які надаються військовослужбовцям у зв'язку із виконанням ними обов'язків військової служби в умовах воєнного стану.

2.3. Забезпечення правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей досліджуваним органом місцевого самоврядування

Події в Україні в 2014–2022 років розширили сферу дії системи правового захисту військовослужбовців та членів їх родин виконавчими органами територіальних громад. Настала потреба у здійсненні соціального захисту військовослужбовців та інших учасників ООС. Недостатній рівень правового захисту військовослужбовців, негативно позначається як на якісному складі війська, а також знижує мотивацію та породжує невдоволення.

«З початком збройної агресії російської федерації проти України перед системою надання безоплатної правової допомоги постали нові виклики, у тому числі щодо максимально ефективно організації роботи її додаткових сервісів. Проведення виїзних консультувань – один з таких сервісів, що набув особливої актуальності під час війни. Консультаційні пункти доступу до безоплатної правової допомоги працюють там, де в них є найбільша потреба» [63].

«Роботу консультаційних пунктів доступу до безоплатної правової допомоги забезпечують місцеві центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Спочатку вивчається потреба в організації роботи таких віддалених точок доступу в приміщеннях установ, закладів та організацій, насамперед у тих, до яких звертається або в яких перебуває найбільша кількість осіб, які можуть потребувати безоплатної правової допомоги» [63].

Перед визначеним графіком юристи системи безоплатної правової допомоги «працюють у приміщеннях, наприклад, органів Пенсійного фонду, закладах соціального обслуговування населення, ЦНАПах, геріатричних пансіонатах, будинках-інтернатах для громадян похилого віку, установах виконання покарань тощо» [63].

«З початку широкомасштабної агресії рф проти України робота місцевих центрів з надання БВПД націлена на посилення співпраці з територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки (військовими комісаріатами), громадськими організаціями, які опікуються питаннями захисту прав військовослужбовців, резервістів, військовозобов'язаних, добровольців ТРО, ветеранів війни та членів їх сімей, а також членів сімей загиблих ветеранів війни» [63].

«В установах та закладах, куди найчастіше звертаються чи перебувають захисники та захисниці України та члени їх сімей, поширюються інформаційні матеріали про право на безоплатну правову допомогу, проводяться правопросвітницькі заходи, там, де це можливо – працюють консультаційні пункти доступу до БПД» [63].

Зараз «на період дії режиму воєнного стану, безпосередній доступ працівників центру до військових комісаріатів та військових частин обмежений через запровадження особливого режиму охорони будівель та територій. Проте у таких пунктах наші юристи продовжують надавати безоплатну правову допомогу у телефонному режимі або онлайн як безпосередньо військовим так, і працівникам військових комісаріатів, розміщують інформацію про роботу системи БПД, налагоджують взаємодію по перенаправленню осіб за правовими послугами» [63].

«Часто ставлять запитання щодо оформлення та отримання статусу учасника бойових дій, перерахунку одноразової грошової допомоги до 5 травня, порядку звільнення з військової служби за сімейними обставинами або за станом здоров'я. Запитують також про трудові гарантії та пільги військовослужбовців, оскарження дій командирів військових частин. Багато запитань щодо аліментів, визначення способу участі у вихованні дитини, встановлення факту батьківства» [63].

В досліджуваному органі Гусятинська селищна рада, правовим захистом військовослужбовців та членів їх сімей займається Сектор Гусятинського б'юро правової допомоги відділу безоплатної правової допомоги Чортківського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Керівником вищевказаного сектору на даний час призначено Янцевич Наталію Михайлівну, яка перебуває на займаній посаді завідуючою сектором тривалий час. Поряд з цим правовим захистом військовослужбовців та членів їх сімей займаються правозахисники, які уклали договір про співпрацю з Сектором Гусятинського б'юро правової допомоги відділу безоплатної правової допомоги Чортківського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги, серед яких адвокат Печінка Павло Володимирович

Безоплатна правова допомога – «правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел» [64].

Державою визначено два види безоплатної правової допомоги:

«1) безоплатна первинна правова допомога - вид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб;

2) безоплатна вторинна правова допомога - вид державної гарантії, що полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя» [64].

Отримати безоплатну первинну правову допомогу в Гусятинській громаді можна або:

- за безкоштовним телефоном 0800213103;
- у месенджері фейсбук-сторінки;
- у правничій вікіпедії WikiLegalAid;
- скориставшись мобільним застосунком «Твоє право».

Органи місцевого самоврядування, а зокрема Гусятинська ТГ тісно співпрацює з Сектором Гусятинського б'юро правової допомоги відділу безоплатної правової допомоги Чортківського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомог.

Кількість осіб, які звернулися до сектору «Гусятинське бюро правової допомоги» для отримання безоплатної вторинної правової допомоги в період з 2021р. по 09.11.2022 р наведено в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Кількість осіб, які звернулися до сектору «Гусятинське бюро правової допомоги» для отримання безоплатної вторинної правової допомоги в період з 2021р. по 09.11.2022

	Ветерани війни, інваліди війни, які отримали посвічення в період з 2014 року	Воїни -Авганці
2021 рік	68	66
2022 рік	10	44

Примітка: Складено за даними сектору «Гусятинське бюро правової допомоги»

Зокрема, звернення стосувалися питання: - про оскарження дій або бездіяльності Управління соціального захисту населення щодо нарахування виплат щорічної разової грошової допомоги до 5 травня та зобов'язання вчинити певні дії. Також в зазначені періоди часу ветерани війни отримували консультації щодо сімейного права (стягнення аліментів на утримання дітей, розірвання шлюбу), оскарження неправомірних дій органів місцевого самоврядування, порядок отримання земельних ділянок та ін..

Дослідження державної політики показало, що вона характеризується безсистемністю та фрагментарністю здійснюваних заходів, а також обмеженістю інструментарію проведення кардинальних змін та неврахуванням об'єктивних чинників тощо. Нами здійснено аналіз сучасного стану вирішення проблем забезпечення правового захисту військовослужбовців. Визначені основні напрямки соціального захисту цієї категорії осіб: створення єдиного реєстру учасників АТО та ООС, що дозволить:

- забезпечити їм та їхнім сім'ям належний рівень правового захисту та гарантій;
- побудову ефективної моделі матеріального забезпечення військовослужбовців;
- формування дієвого механізму надання житла для військовослужбовців та їхніх сімей;
- покращення та модернізація існуючої системи пільг та компенсацій для військовослужбовців і членів їхніх сімей;
- удосконалення механізму вирішення соціальних проблем в умовах військового навчання, несення бойової служби;
- формування системи психологічної та фізіологічної реабілітації;
- забезпечення санаторно-курортним лікуванням.

Учасники антитерористичної операції (АТО, ООС) на території України віднесені до категорії учасників бойових дій [74], що дає їм право користуватися гарантіями соціально-правового захисту ветеранів війни (2 світової, Афганської та ін.). Державну політику у сфері соціально-правового

захисту ветеранів війни та учасників операції об'єднаних сил характеризує «забезпечення їх адаптації та психологічної реабілітації, забезпечення санаторно-курортним лікуванням, технічними та іншими засобами реабілітації, забезпечення житлом ветеранів війни, надання їм освітніх послуг, соціальної та професійної адаптації військовослужбовців, які звільняються з військової служби, інших учасників операції об'єднаних сил та осіб, звільнених з військової служби, організації їх поховання» [61].

Соціально-правовий захист військовослужбовців – це локальна і важлива проблема системи обороноздатності нашої держави. Сучасні науковці, експерти різнобічно осмислюють цю суспільну проблему. Складність цієї проблеми та недостатня розробленість системи соціально-правового захисту військовослужбовців засвідчують актуальність наукових розвідок і необхідність пошуку сучасних підходів у вирішенні нагальних і стратегічних питань [17; 30; 36; 57; 63; 75].

Аналіз сучасного стану вирішення проблем забезпечення соціально-правового захисту учасників операції об'єднаних сил свідчить про такі особливості перебігу.

По-перше, залишається актуальним питання підвищення рівня грошового забезпечення військовослужбовців ЗС України, створення ефективної системи матеріального заохочення та соціального захисту мобілізованих військовослужбовців, які беруть безпосередню участь у відбитті збройної агресії російської федерації.

Водночас певні позитивні зміни відбуваються невідворотно. А саме: «збільшено розміри грошового забезпечення військовослужбовцям, які проходять військову службу за контрактом від восьми до десяти мінімальних заробітних плат (Постанова КМУ від 14.05.15р. № 406); військовослужбовцям, які проходять військову службу за призовом під час мобілізації, встановлено виплату грошового забезпечення, як для військовослужбовців, які проходять військову службу за контрактом, тобто на цих військовослужбовців поширюються пільги, передбачені законами України. За даними Міністерства

оборони України, «за знищену військову техніку противника українські військовослужбовці вже отримали близько 724,5 тис. грн. Крім того, бійцям виплачено понад 3 млн. грн. за успішне виконання бойових завдань у складі підрозділів та понад 58 млн. грн. за безпосередню участь у бойових діях» [3, с. 19]. У травні 2015 року ухвалено рішення про виплати за безпосередню участь у бойових діях у «розмірі 13 млн. грн., за знищену техніку та успішно виконані завдання оформлено виплати винагород у розмірі 15,3 млн. грн» [26]. Соціальний захист учасників операції об'єднаних сил містить також питання, пов'язані із трудовою діяльністю. За працівниками, призваними на військову службу під час мобілізації, зберігають (на особливий період, але не більше 1 календарного року) місце роботи, посаду й компенсують середній заробіток в установі, в яких вони працювали на час призову незалежно від підпорядкування та форми власності. Виплату компенсацій здійснюють за рахунок коштів Державного бюджету України. Виплату пенсії пенсіонерам з-поміж військовослужбовців у разі призову їх на військову службу під час мобілізації не припиняють. При цьому після звільнення зі служби при виплаті пенсії враховують додаткову вислугу за роками. Громадяни, які були призвані під час мобілізації, звільнені від штрафних санкцій за фінансовими, податковими зобов'язаннями (не нараховують відсотки за користування кредитами та ін.) [13, с. 192]. Не менш важливою проблемою соціального захисту учасників операції об'єднаних сил є відсутність ефективного механізму вирішення житлових проблем військовослужбовців-учасників ООС.

«В Україні існує Комплексна програма забезпечення житлом військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу, посадових осіб митної служби та членів їх сімей, проте внаслідок хронічного недофінансування ефективність зазначеної програми як інструменту вирішення житлових проблем військовослужбовців є вкрай низькою. Так, у 2010-2013 роках при загальній кількості військовослужбовців, які потребували поліпшення житлових умов, на рівні 44-45 тис., житлові умови покращили 2 тис. сімей» [23].

Позитивним кроком є виділення в 2015 році із держбюджету 1140,5 млн. грн. на будівництво та придбання житла для військовослужбовців Збройних сил України, що дозволило Міністерству оборони України збудувати та отримати понад три тисячі квартир. Водночас поки що окремо не визначено долю квартир для військовослужбовців-учасників операції об'єднаних сил. Але не відповідає потребам сьогодення система пільгового забезпечення військовослужбовців, ветеранів війни, учасників ООС та членів їхніх сімей. Вона здебільшого має компенсаторний, а не вмотивувальний характер, не зважає на особливості побутування, не корелює із потребами національної безпеки та оборони, а саме через нагальну необхідність побудови ефективної моделі соціального стимулювання громадян до виконання свого військового обов'язку тощо.

Структурними підрозділами з питань соціального захисту населення районних, виконавчих органів територіальних громад забезпечують осіб безоплатними путівками до санаторнокурортних закладів згідно з медичними рекомендаціями в порядку черговості в міру надходження путівок: «учасників бойових дій – щороку строком на 18-21 день; інвалідів війни – позачергово щороку строком на 18-21 день; інвалідів із захворюваннями нервової системи (з наслідками травм і захворюваннями хребта та спинного мозку) відповідно до медичних рекомендацій, з них: I та II груп – до санаторіїв спінального профілю з лікуванням строком на 35 днів; III групи – до санаторіїв неврологічного профілю з лікуванням строком на 18-21 день» [62].

Управління соціального захисту населення організують направлення учасників операції об'єднаних сил до підприємств, установ, організацій та закладів будь-якої форми власності, що здійснюють психологічні реабілітаційні заходи. Тільки за державні кошти надаються зазначені послуги, а також послуги протезування та ортезування виробами підвищеної функціональності за технологіями, які відсутні в Україні; забезпечення житлом осіб, які брали безпосередню участь в ООС і втратили функціональні можливості нижніх кінцівок. Також відповідною постановою Кабінету Міністрів України

(Постанова КМУ від 01.10.14р. № 518) надано доручення Міністерству закордонних справ України сприяти Державній службі у справах ветеранів війни та учасників операції об'єднаних сил «Українському науково-дослідному інституту протезування, протезобудування та відновлення працездатності в налагодженні контактів з провідними закордонними підприємствами, установами та організаціями, що надаватимуть спеціалізовану допомогу з протезування та ортезування виробами підвищеної функціональності за технологіями виготовлення, які відсутні в Україні, учасникам операції об'єднаних сил, які втратили функціональні можливості кінцівок, а також налагодити контакти з іноземними урядовими та неурядовими організаціями, які сприятимуть отриманню відповідної допомоги» [26]. Так, за «10 місяців 2015 року Державна служба України з питань праці отримала близько 200 звернень щодо порушень прав учасників АТО, зокрема це стосується дотримання права на гідну працю та соціальні гарантії на збереження робочих місць і виплату заробітної плати (сума боргу по зарплаті – 2 млрд грн) тим, хто був прийнятий на військову службу під час мобілізації» [61].

Отже, формування ефективної системи соціального захисту військовослужбовців – це надзвичайно важливе та сьогденне завдання держави насамперед задля гарантування національної безпеки.

Потребує створення система психологічної та фізіологічної (протезування) реабілітації, у тому числі створення мережі регіональних центрів психологічної реабілітації, забезпечених інноваційними технологіями та сучасним обладнанням. Потребує вдосконалення процес забезпечення санаторно-курортним лікуванням постраждалих військовослужбовців та членів їх сімей тощо.

Висновки до розділу 2

З часу створення Збройних Сил України законодавством України була встановлена система соціально -правового захисту військовослужбовців та

членів їх сімей. Незважаючи на конституційні гарантії соціально - правового захисту військовослужбовців нині ця система поки не забезпечує повноцінного необхідного рівня соціально - правового захисту військовослужбовців, що негативно впливає на морально-психологічний стан військовослужбовців, як наслідок на стан боєготовності Збройних Сил України. Подальше удосконалення системи соціально- правового захисту військовослужбовців в Україні вимагає першочергового удосконалення нормативно-правової бази, тобто прийняття нормативно-правових актів, які будуть відповідати сучасному стану суспільних відносин та реальним економічним можливостям держави та органів місцевого самоврядування. Це слід забезпечити тільки шляхом монетизації пільг, заміни натуральних видів забезпечення на цільові грошові виплати та наближення їх до європейських стандартів, надання безоплатної вторинної правової допомоги. При цьому найголовнішою умовою є суворі відповідність бюджетних асигнувань на утримання Збройних Сил України наявному обсягу прав, гарантій, пільг і компенсацій для військовослужбовців, передбачених чинним законодавством без будь-яких винятків і обмежень та наданні безоплатної правової допомоги на місцевому рівні.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДОСЛІДЖУВАЛЬНОГО ОРГАНУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ

3.1. Удосконалення діяльності органу місцевого самоврядування щодо забезпечення соціально-правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей

Президент України підписав два важливих закони щодо підвищення соціально - правового захисту військових та членів їх сімей. Президент зазначив, що «документи стали результатом величезної роботи за участі Міністерства оборони, Генерального штабу, волонтерів, депутатів Верховної Ради, завдяки якій розроблена програма щодо підвищення рівня захисту військовослужбовців» [33]. Глава держави особливо наголосив на важливості підвищення рівня грошового забезпечення та грошової компенсації родинам військових, що віддали своє життя на передовій, та пораненим бійцям. Він також указав на потребу у «забезпеченні військовослужбовців якісним лікуванням та наданні можливість пройти реабілітацію, в тому числі психологічну, а також наголосив на принциповості позиції щодо покращення рівня захисту та надання додаткових пільг, незалежно від рівня матеріального забезпечення родини – безкоштовне отримання ліків, медичних послуг, 50-ти відсоткова знижка на сплату житла, користування комунальними послугами тощо» [11]. Президент нагадав, що в 2014 році мобілізований снайпер отримував 600 грн на місяць, а сьогодні снайпер в зоні АТО отримує близько 600 грн на день. Крім того, він доручив підвищити рівень доплати для військових, які перебувають на першій лінії в зоні бойових дій.

На першій лінії сьогодні рівень допомоги має становити 100 тис. грн до рівня забезпечення. І загальне грошове забезпечення має становити не менше

100 тис. грн. Безперечно, щ крім патріотизму, це буде дуже потужна мотивація і адекватна відповідь держави, яка піклується про своїх військовослужбовців. Він «також додав, що спільними зусиллями з волонтерами вдалося суттєво покращити рівень речового, харчового, медичного, логістичного забезпечення та озброєння» [11]. Президент також відзначив важливість грошової компенсації сім'ям військових, які загинули на передовій, і пораненим захисникам. «Ми навіть у цих важких умовах прийняли рішення про те, що підвищуємо на 50% (грошову компенсацію – ред.) і сім'я отримає понад 15 млн грн від держави – якщо це (загибель військового ред.) відбулося безпосередньо в бою. Також на 50%, з 400 тис. до близько 640 тис. грн (підвищилася – ред.) компенсація в разі інвалідності I групи» [11]. За словами президента, також важливо забезпечити військовослужбовців якісним лікуванням та надати можливість пройти реабілітацію, зокрема психологічну. Він відзначив принципову позицію «щодо поліпшення рівня захисту та надання додаткових пільг, незалежно від рівня матеріального забезпечення сім'ї – безкоштовне отримання ліків, медичних послуг, 50-відсоткова знижка на оплату житла, користування комунальними послугами тощо» [11]. У свою чергу міністр оборони «зазначив, що для військових важливий соціальний захист, оскільки агресія триває, і українські військовослужбовці кожен день ризикують своїм життям і здоров'ям» [11]. Начальник Генштабу «підкреслив, що військові, які щоденно ризикують своїм життям та здоров'ям, мають бути впевнені, що держава захистить їх та їхні родини» [11]. Волонтер А. Ліпіріді наголосив, що волонтери, громадські організації, керівництво Міноборони і Генштабу, органи місцевого самоврядування, кожен зі своєї сторони працюють, щоб допомогти військовим. 6 квітня 2017 року Верховна Рада 249 голосами парламентарів прийняла закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо підвищення рівня соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей» (законопроект №2406), яким в півтора рази збільшуються виплати сім'ям загиблих під час виконання обов'язків військовослужбовців. Документ прийняли з поправками, озвученими заступником міністра фінансів під час

розгляду в сесійній залі [4]. Згідно з цими пропозиціями, одноразову грошову допомогу виплачуватимуть у розмірі 750-кратного (до цього був чинним 500-кратний) прожиткового мінімуму, встановленого на 1 січня календарного року, сім'ям військовослужбовців, які загинули під час виконання ним обов'язків військової служби. А 13 квітня Верховна Рада 269 голосами прийняла закон «Про внесення змін до статті 15 закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їхнього соціального захисту» (законопроект №5713), який скасовує середньомісячний дохід як умову для надання низки пільг сім'ям загиблих учасників війни [4]. «Вслід за зміною порядку нарахування грошового забезпечення військовослужбовців, Уряд готує також зміни пенсійного законодавства для військовослужбовців. Кабінет Міністрів України, 30 серпня, за пропозицією Міністерства оборони України змінив порядок нарахування грошового забезпечення військовослужбовців, прийнявши відповідну постанову. Постановою передбачається з 1 січня 2018 року істотне підвищення посадових окладів та окладів за військове звання із одночасною відміною більшості надбавок та додаткових виплат. Тобто незважаючи на підвищення посадових окладів у 4-5 разів, а окладів за звання у 10-15 разів, загальний розмір грошового забезпечення істотно не збільшиться. Але його більшу частину (близько 60%) будуть складати постійні складові (оклади за звання та посаду, надбавка за вислугу років), на відміну від 10- 15% їх частки зараз» [61]. У серпні 2017 року Міністр соціальної політики А. Рева анонсував «зміни до законодавства з пенсійного забезпечення військовослужбовців. Підвищення пенсій військовослужбовцям визначатиметься новим законом про пенсійне забезпечення. Цим законом – законом про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування – пенсії військовослужбовцям не регулюватимуться. Наступний законопроект у 90 рамках пенсійної реформи, вже 2-го етапу, визначатиме пенсійне забезпечення військовослужбовців, до якого ми приступимо в жовтні місяці 2017 року» [61].

Необхідно зазначити, що «військовослужбовцям у разі звільнення з військової служби за службовою невідповідністю, у зв'язку з позбавленням

військового звання, у зв'язку з обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, допомога не виплачується. Порядок отримання статусу учасника бойових дій. Порядок надання статусу учасника бойових дій особам, які брали безпосередню участь у відсічі збройної агресії РФ або забезпеченні її проведення, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 413 (зі змінами)» [61].

Аби «відновити престиж і привабливість військової служби та залучити громадян України до лав Збройних сил на контракт, зарплату рядовим встановили на рівні 793 тисяч грн., командирам відділень – 8 тисяч, командирам взводів – 9,5 тисячі, ротним – 11 тисяч, комбатам – 13 тисяч, командирам бригад – 16 тис. Таким чином, «базові» зарплати зросли більш ніж удвічі, переважно – у 2,5 рази, а для рядових стрільців – майже втричі» [61]. Також в Міноборони нагадують, що «з лютого 2022 року підвищено розмір «бойових» надбавок за службу в зоні проведення бойових дій: на лінії бойового зіткнення на глибину ротних опорних пунктів першого ешелону додають щомісяця 100 тис. грн., в інших місцях дислокації в межах визначеного району – 30 тис. грн.» [61].

«У проекті постанови ми відмовилися від старих підходів до формування розміру грошового забезпечення. У його основу покладено тарифні коефіцієнти, тобто кожний розмір виплати має відповідний коефіцієнт. Це дасть можливість у разі зміни останнього(коефіцієнту) автоматично переглядати розміри грошового забезпечення. Його гарантовані складові (посадовий оклад, оклад за військове звання, надбавка за вислугу років і премія) будуть становити близько 60–70 відсотків грошового забезпечення. Решта – стимулюючі виплати. До речі, зараз у нас їх більше як 40 видів. Такий принцип стосуватиметься військовослужбовців усіх категорій» [61].

Також у фінансовому підрозділі Міністерства оборони «прокоментували таке питання, як матеріальна допомога на вирішення соціально-побутових проблем для військових ЗСУ. Матеріальна допомога для вирішення соціально-побутових питань не є гарантованою виплатою. Рішення про її виплату та

розмір (не більше ніж розмір місячного грошового забезпечення військовослужбовця) приймає командир військової частини окремо по кожному рапорту військовослужбовця у випадках, коли він дійсно її потребує у зв'язку із певними сімейними обставинами» [61].

3.2. Напрямки удосконалення діяльності органу місцевого самоврядування щодо правового захисту військовослужбовців та їх сімей

На даний час слід продовжити вдосконалення організаційних аспектів системи соціального захисту та соціального забезпечення військовослужбовців. Це може бути система координуючих органів, які, крім прямого підпорядкування на місцях командирів та начальників, структур військового управління, мають також вертикальну систему урахування та проходження інформації. Необхідно перекласти інтегративну функцію із соціального забезпечення військовослужбовців до координуючих органів, крім цього, вони можуть здійснювати контроль функціонування системи соціального захисту військовослужбовців та консультування військовослужбовців з питань соціального захисту, також реорганізувати військові відділи в закладах соціального захисту військових та всебічно розширити їх сфери діяльності. Слід постійно збільшувати утримання військовослужбовців, особливо задіяних у обороні рубежів нашої країни від зовнішніх ворогів.

Із моменту нормативного закріплення права на місцеве самоврядування в Україні майже одразу виникла необхідність відповідних реформ, для забезпечення його реалізації.

На сьогодні фінансування соціального забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей безпосередньо залежить від наявних ресурсів державного бюджету, а також належного його фінансування.

Якісне формування та фінансування соціального забезпечення залежить також від системної політики, основна мета якої повинна бути зосереджена на підвищенні статусу військовослужбовців. Солдати та офіцери мають значно

вищі ризики загибелі під час проведення бойових дій та участі у військових конфліктах та виконанні завдань із збройного захисту суверенітету держави.

Впровадження механізму фінансування заходів соціального забезпечення військовослужбовців забезпечує становлення новітніх стандартів соціального захисту військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей, а також належного виконання ними завдань, які сьогодні постали перед українською державою на нинішньому етапі розвитку нашої країни з урахуванням вимог, які висуваються Європейським Союзом.

Відповідний аналіз наведених наукових визначень соціального забезпечення та соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей призвав до необхідності уточнення визначення «соціального захисту військовослужбовців» та «соціального забезпечення військовослужбовців». «Кращі з кращих – ті, хто захищає Соборність України зі зброєю в руках – повинні мати від держави шану і словом, і ділом» [62]. При визначенні поняття «соціальне забезпечення військовослужбовців» та його видів, слід зазначити, що їх законодавче визначення відсутнє, на відміну від поняття «соціальний захист військовослужбовців».

Актуальність проблеми соціального забезпечення військовослужбовців характеризується тим, що сучасний етап розвитку війська вимагає якісно нового відношення до проблеми реалізації встановлених законодавством гарантій військовослужбовців, підвищення їх соціального статусу, що реалізується за допомогою соціальної захисту.

Проведені організаційні та практичні заходи щодо оптимізації структури та функцій ЗСУ викликали необхідність упорядкування та систематизації інституту соціальної забезпечення військовиків. Упродовж створення та розвитку Збройних Сил України у 2019– 2022 роках були ухвалені нормативно-правові акти, які стали основою нормативно-правової бази системи соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей.

Проведений порівняльний аналіз соціального забезпечення українських військовослужбовців з соціальними нормами особового складу збройних сил

країн-членів НАТО дає право твердити те, що на відміну від Збройних Сил України соціальні гарантії військовослужбовців держав НАТО знаходилися на рівні, який здатен забезпечити належне існування особистості із урахуванням необхідних потреб соціально-культурного розвитку. На законодавчому рівні замість визначення «соціальний захист» доцільно було б ввести термін «соціальні компенсації військовослужбовців Збройних Сил України», (лат. «kompensatio» – винагорода, що відшкодовує громадянину додаткові матеріальні та інші витрати, які він вимушений зазнавати у зв'язку з виконанням певного характеру обов'язків). Значить назва закону про основні норми соціального забезпечення військовослужбовців може бути сформульована, як «Про державні соціальні компенсації та гарантії військовослужбовцям Збройних Сил України»

Актуальність проблеми соціального забезпечення військовослужбовців характеризується тим, що сучасний етап розвитку війська вимагає якісно нового відношення до проблеми реалізації встановлених законодавством гарантій військовослужбовців, підвищення їх соціального статусу, що реалізується за допомогою соціальної захисту.

Висновки до розділу 3

Проведений порівняльний аналіз соціального забезпечення українських військовослужбовців, які здатні забезпечити належне існування особистості із урахуванням необхідних потреб соціально-культурного розвитку. На законодавчому рівні замість визначення «соціальний захист» доцільно було б ввести термін «соціальні компенсації військовослужбовців Збройних Сил України», (лат. «kompensatio» – винагорода, що відшкодовує громадянину додаткові матеріальні та інші витрати, які він вимушений зазнавати у зв'язку з виконанням певного характеру обов'язків). Значить назва закону про основні норми соціального забезпечення військовослужбовців може бути

сформульована, як «Про державні соціальні компенсації та гарантії військовослужбовцям Збройних Сил України»

ВИСНОВКИ

В ході дослідження наголошено, що правові норми, на яких ґрунтується національне законодавство, мають найвищу юридичну силу та закріплені в ч. 1 ст. 46 Конституції України. Зазначено, що «соціальний захист - невіддільна складова існування правової держави, відповідальної за благополуччя, розвиток і безпеку людства» [1].

Доцільно зауважити, що правові норми, які містяться в законах, що регулюють соціальний і правовий захист військовослужбовців, не повною мірою відповідають нинішньому стану суспільних відносин, соціально-економічним можливостям держави, тому не можуть забезпечити ефективну реалізацію прав і свобод військовослужбовців.

Реалізація положень сучасного законодавства у сфері соціального захисту військовослужбовців буде сприяти забезпеченню реального соціального захисту військовослужбовців як складової військової реформи, створенню сучасної професійної армії, що забезпечуватиме надійну державну безпеку України, підвищенню боєготовності та боєздатності держави.

З часу створення Збройних Сил України законодавством України була встановлена система соціально-правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей. Незважаючи на конституційні гарантії соціально - правового захисту військовослужбовців нині ця система поки не забезпечує повноцінного необхідного рівня соціально - правового захисту військовослужбовців, що негативно впливає на морально-психологічний стан військовослужбовців, як наслідок на стан боєготовності Збройних Сил України. Подальше удосконалення системи соціально- правового захисту військовослужбовців в Україні вимагає першочергового удосконалення нормативно-правової бази, тобто прийняття нормативно-правових актів, які будуть відповідати сучасному стану суспільних відносин та реальним економічним можливостям держави та органів місцевого самоврядування. Це слід забезпечити тільки шляхом монетизації пільг, заміни натуральних видів забезпечення на цільові грошові

виплати та наближення їх до європейських стандартів, надання безоплатної вторинної правової допомоги. При цьому найголовнішою умовою є суворі відповідність бюджетних асигнувань на утримання Збройних Сил України наявному обсягу прав, гарантій, пільг і компенсацій для військовослужбовців, передбачених чинним законодавством без будь-яких винятків і обмежень та наданні безоплатної правової допомоги на місцевому рівні.

На законодавчому рівні замість визначення «соціальний захист» доцільно було б ввести термін «соціальні компенсації військовослужбовців Збройних Сил України», (лат. «kompensatio» – винагорода, що відшкодовує громадянину додаткові матеріальні та інші витрати, які він вимушений зазнавати у зв'язку з виконанням певного характеру обов'язків). Значить назва закону про основні норми соціального забезпечення військовослужбовців може бути сформульована, як «Про державні соціальні компенсації та гарантії військовослужбовцям Збройних Сил України»

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України – Основний закон України, прийнята Верховною Радою України на п'ятій сесії 28.06.1996 р.
2. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20.12.1991 р., № 2011. – XII // Законодавство України з питань військової сфери. Збірник законів та ін.. нормативно-правових актів. – К. : Азимут-Україна. – 2003. – 8 с.
3. Сайнецький О. П. Зміст та особливості соціального забезпечення військовослужбовців як правового явища / О. П. Сайнецький // Митна справа, 2013. – № 5 (8).
4. Пасіка С.П. Адміністративно-правове регулювання соціального забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юридичних наук: спец. 12.00.07 адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / С.П. Пасіка. – Запоріжжя. – 2011. – 11 с.
5. Шишлюк М.О. Матеріальне забезпечення у зв'язку з необхідністю компенсації окремих видатків як додатковий вид соціального захисту військовослужбовців / М.О. Шишлюк // Трудове законодавство : шляхи реформування. – 2013. – С.12
6. Чимишенко С.М. Бюджетний механізм фінансування особового складу Збройних Сил України : дисертація на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук : спец. 08.00.08 гроші, фінанси та кредит. – К. - 2011. – 12 с.
7. Основи законодавства України: підручник / В.І. Кириленко, А.М. Бережний.
8. Закон України «Про внесення змін до статті 6 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [Електронний ресурс] // Режим доступу : [http:// www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)
9. Про Збройні Сили України : Закон України від 6 грудня 1991 р. № 1934-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 9. – С. 15

10. Про оборону України : Закон України від 6 грудня 1991 р. № 1932-ХІІ / Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 9. – С. 16.
11. Алещенко В.І. Соціальна політика в Збройних Силах України: проблеми та шляхи їх розв'язання // Наука і оборона. – 2015. – № 2. – Ст.17.
12. Аналітична доповідь до позачергового Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України у сфері національної безпеки». – К. : НІСД, 2014. – 18 с.
13. Андрюшин О. Часу на експерименти з вихованням в армії не залишається // Народна армія. – 2003. – 14 жовтня.
14. Болотіна Н.Б. Право людини на соціальний захист: Знання, 2010.19с (Бібліотечка товариства «Знання». Серія «Юридична»; 2010. № 2-3).
15. Батанов О.В. Муніципальна влада в Україні: проблеми теорії та практики: Монографія / Відп. Ред. М.О. Баймуратов. – К.: Видавництво „Юридична думка”, 2010. – 20 с.
16. Всесвітня Декларація місцевого самоврядування : прийнята 23–26 верес. 1985 р., м. Ріо-де-Жанейро // Місцеве та регіональне самоврядування в Україні. – К., 1994. – Вип. 1–2 (6–7). – Ст. 21.
17. Загальні засади місцевого самоврядування в Україні : підруч. / [авт.-упоряд. : О. В. Батанов, Н. М. Батанова, В. М. Вакуленко та ін.] ; за заг. ред. В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. – К. : НАДУ, 2010. – 21 с.
18. Калиновський Б.В. Конституційні принципи місцевого самоврядування в Україні / Б.В. Калиновський // Монографія. – Кременчук: Вид. П.П. Щербатих О.В., 2010. – 24 ст.
19. Калиновський Б. В. Місцева публічна влада в Україні: конституційно-правові засади функціонування та розвитку: Монографія. [Текст] / Б. В. Калиновський. – Вінниця, ТОВ «Нілан – ЛТД», 2016. –ст.. 26
20. Кравченко В. В. Муніципальне право України : [підруч.] / В. В. Кравченко, М. В. Пітцик. – К. : Атіка, 2003. –27 ст.
21. Кулик Т.О. Нормативно-правове забезпечення права жителів столиці України на місцеве самоврядування: проблеми та шляхи вдосконалення //

Людина, суспільство і держава в умовах реформ та інновацій: збірник матеріалів Міжнародної юридичної науково-практичної конференції «Актуальна юриспруденція», м. Київ, 25 лютого 2016 року. Тези наукових доповідей. – К.: Видавничий дім «АртЕк», 2016. – Ст. 28.

22. Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л. Конституційне право України: Підручник / за заг. В.Л. Федоренка. – 4-е вид., перероб. І доопр. – К.: Видавництво Ліра. – К., 2019.

23. Крусян А.Р. Конституційне право України [Текст] : навч.-метод. посіб. / А. Р. Крусян ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.", Каф. конституц. права. - Одеса : Фенікс, 2015. – 29 с.

24. Про асоціації органів місцевого самоврядування : Закон України від 16 квіт. 2009 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 38. – Ст.29.

25. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 05 лют. 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 13.Ст.30

26. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 05 лют. 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 13. – Ст. 31.

27. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 трав. 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст.32.

28. Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування : Закон України від 15 лип. 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 38. – Ст. 34.

29. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України від 7 черв. 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 33. – Ст. 35.

30. Про стимулювання розвитку регіонів : Закон України від 8 верес. 2005 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 51. – Ст. 38.

31. Про столицю України – місто-герой Київ : Закон України від 15 січ. 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 11. – Ст. 39.

32. Юринець Ю.Л. Конституційне право України [Текст] : навч. посіб. / Ю. Л. Юринець ; Нац. авіац. ун-т. - Ужгород : Бреза, 2014. - 367 с.

33. Ярмиш О. Н. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні : [навч. посіб.] / О. Н. Ярмиш, В. О. Серьогін ; за заг. ред. Ю. М. Тодики. – Х. : Нац. ун-т внут. справ, 2002. – 672 с. 2014. - 39 с.

34. Куцій І.О. Нормативно-правове забезпечення права на місцеве самоврядування: // Людина, суспільство і держава в умовах реформ та інновацій: збірник матеріалів Міжнародної юридичної науково-практичної конференції м. Київ, 18 лютого 2017 року. Тези наукових доповідей. – К.: Видавничий дім 2017. – С.40.

35. Федоренко В.Л. Конституційне право України: Підручник / за заг. В.Л. Федоренка. – 4-е вид., перероб. І доопр. – К.: Видавництво Ліра. – К., 2014. – 46 с.

36. Про асоціації органів місцевого самоврядування : Закон України від 16 квіт. 2009 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 38. – Ст.47.

37. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 05 лют. 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 13. – Ст. 51.

38. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 05 лют. 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 13. – Ст. 59.

39. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 29 трав. 2019 р. // Відомості Верховної Ради України.– Ст. 59.

40. Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування : Закон України від 15 лип. 2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 38. – Ст. 61.

41. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України від 7 черв. 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 33. – Ст. 67.

42. Про стимулювання розвитку регіонів : Закон України від 8 верес. 2005 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 51. – Ст. 68.

43. Про столицю України – місто-герой Київ : Закон України від 15 січ. 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 11. – Ст. 73.

44. Яковенко Л. Конституційне право України: навч. посіб. /; Нац. авіац. ун-т. - Ужгород : Бреза, 2016. - 76 с.
45. В. О. Серьогін Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні : [навч. посіб.] / за заг. ред. Ю. М. Тодики. – Х. : Нац. ун-т внут. справ, 2009. – 672 с. 2014. - 77 с.
46. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 21.11.2011 р., № 2011. – XII.ст.78
47. Архипова С. П. Соціальна робота з військовослужбовцями – учасниками АТО, звільненими в запас [Електронний ресурс] / С. П. Архипова, О. Я. Бік // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. - 2021. - № 6(1). - С. 64-77. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2021_6\(1\)__7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2021_6(1)__7)
48. Безносюк О. О. Особливості соціальної роботи із сім'ями військовослужбовців [Електронний ресурс] / О. О. Безносюк // Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки. - 2011. - № 3. - С. 5-11. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_ped_2011_3_3
49. Белай С. Особливості організації соціального захисту сімей військовослужбовців в умовах виникнення надзвичайних обставин [Електронний ресурс] / С. Белай, В. Васищев, І. Ліпатов, А. Бубенець // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Військові та технічні науки. - 2021. - № 4. - С. 22-35. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnarv_vtn_2021_4_4
50. Блискун О. О. Соціально-психологічні основи процесу реінтеграції військовослужбовців в умовах трансформаційного соціуму [Електронний ресурс] / О. О. Блискун, Н. Є. Завацька, О. А. Савчук, О. О. Бровендер, О. В. Шелест // Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи. - 2021. - № 3(2). - С. 394-403. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tippp_2021_3\(2\)__36](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tippp_2021_3(2)__36)
51. Гринько Р. В. Соціальний захист військовослужбовців в умовах воєнного стану [Електронний ресурс] / Р. В. Гринько, А. Ф. Мота, С. А.

Петреченко // Право і суспільство. - 2022. - № 3. - С. 161-166. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2022_3_26

52. Кривенко Ю. В. Військовослужбовець та доброволець: правовий і соціальний захист [Електронний ресурс] / Ю. В. Кривенко // Прикарпатський юридичний вісник. - 2019. - Вип. 3(1). - С. 166-170. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pjuv_2019_3\(1\)__35](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pjuv_2019_3(1)__35)

53. Логвінова О. Соціальна робота з військовослужбовцями та їхніми сім'ями в умовах тривалого конфлікту на сході України [Електронний ресурс] / О. Логвінова, О. Рассказова // Соціальна робота та соціальна освіта. - 2021. - Вип. 2. - С. 61-71. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/srso_2021_2_9

54. Ляска О. Методичні аспекти соціально-психологічної роботи з військовослужбовцями, що звільняються з лав Збройних сил, і членами їх сімей [Електронний ресурс] / О. Ляска, П. Федірко, О. Березкін // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. - 2021. - № 5. - С. 415-430. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2021_5_42

55. Назаренко О. Л. Правові норми, що регламентують соціальний захист військовослужбовців [Електронний ресурс] / О. Л. Назаренко // Держава та регіони. Серія : Право. - 2018. - № 3. - С. 65-69. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drp_2018_3_13

56. Трубавіна І. М. До питання про теоретичні основи соціальної роботи з військовослужбовцями (на основі світових і вітчизняних теорій) [Електронний ресурс] / І. М. Трубавіна, К. Є. Каліна, В. В. Байдала // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. 2020. № 7. С. 211-224. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2020_7_22

57. Трубавіна І. М. Етичні питання спілкування та професійної діяльності соціальних працівників у роботі з сім'єю військовослужбовців [Електронний ресурс] / І. М. Трубавіна, С. М. Бойко, О. В. Ніконенко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні

науки. - 2021. - № 6(1). - С. 130-139. - Режим доступу:
[http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2021_6\(1\)__13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2021_6(1)__13)

58. Трубавіна І. М. Соціальна робота з військовослужбовцями та членами їх сімей та військово-соціальна робота в Україні: історичний аспект і закордонний досвід [Електронний ресурс] / І. М. Трубавіна, Л. Г. Цибулько, А. Ю. Мартинюк // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. - 2021. - Вип. 1. - С. 414-418. - Режим доступу:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2021_1_84T

59. Умаєв Б. Б. Особливості соціального захисту військовослужбовців і працівників Служби безпеки України [Електронний ресурс] / Б. Б. Умаєв // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. - 2022. - Вип. 70. - С. 248-252. - Режим доступу:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2022_70_40

60. Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 168 із змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 7 липня 2022 р. № 793. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/793-2022-%D0%BF#Text>

61. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 № 3551-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>

62. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для виплати матеріальної допомоги військовослужбовцям, звільненим з військової строкової служби: Постанова КМУ від 8 квітня 2015 р. № 185 зі змінами і доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-2015-%D0%BF#Text>

63. Офіційний сайт Гусятинської громади. URL: <https://hsr.gov.ua/>

64. Про безоплатну правову допомогу: закон України від 02.06.2011 № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>